

STATUTUL JURIDIC AL FEMEII DIN ȚARA MOLDOVEI ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Silvia CHICU, dr., conf. univ.

Summary

This article analyzes the legal status of the women in the Principality of Moldavia and Wallachia in the 17th century. The written legislation is the most important historical source when it comes women's rights and obligations, as well as their place within the family and in the society. Therefore, the legal code of the 17th century describes women based on age, social status and their belonging to a monastery community. Women are described in the following positions when it comes to their relationship with men: woman (female), wife, daughter, widow. The legal sources of the 17th century make a clear distinction between women when it comes to their state of morality. The legislation regulated the relation between women and society, having a big impact on the Romanian collective mentality. The historical sources prove that women were discriminated against in the Romanian Principalities, a clear hierarchy being established both within the family and in the society.

Evul mediu era perceput, și încă mai apare astfel, ca fiind un ev mediu masculin prin excelență. Ce a însemnat însă această dominație a elementului masculin asupra femeii? Femeia nu poate fi izolată de restul societății, nu poate avea o istorie separată, deoarece rolul și statutul ei se construiesc în raport cu lumea masculină. În studiul de față ne propunem să analizăm statutul juridic al femeii în Țara Moldovei și Țara Românească în secolul al XVII-lea, or orice epocă își are propriul model feminin.

Istoria femeilor începe să ia avânt în anii '70 ai secolului al XX-lea. Istoriografia românească de până la 1989 vorbește despre femeile „eroine” ale istoriei. Nicolae Iorga [7] a fost și în acest domeniu un deschizător de drumuri. Micile biografii au fost și continuă să fie un model în prezentarea femeilor, nu numai pentru istoriografia românească. În această categorie de studii se înscrie lucrarea lui Constantin Gane [4], care a constituit, atât pentru specialiști, cât și pentru nespecialiști, un important punct de reper. Soții de domni și boieri se regăsesc în acest studiu, dar pentru că autorul nu a dispus de prea mult material documentar, femeile au trecut uneori pe plan secundar, iar eroii principali au devenit tot bărbații. Au urmat o serie de studii axate, mai ales, asupra dreptului de moștenire al femeilor în trecutul românesc și asupra poziției lor în raport cu instituția căsătoriei, iar după 1948, din evul mediu sunt „extrase” femeile care pot reprezenta un model energetic pentru tineret. Imaginile acestor femei au fost preluate ca modele fără o analiză sau o critică detaliată.

După 1989 cercetări serioase în această direcție a efectuat Constanța Ghițulescu [5]. Valorificând un material de arhivă impresionant, a făcut o analiză profundă, în deosebi, a izvoarelor judiciare. Șarolta Solcan [11] a investigat locul femeii atât în familie și în societate, precum și relațiile ei cu puterea politică. Georgeta Fodor-Chirilă [2, 3] și Dan Horia Mazilu [9,10] au analizat statutul femeii din perspectiva discursului juridico-religios, cât și cea a modului în care societatea românească a apreciat sau criticat femeia. Studii privind istoria femeii a întreprins, în Republica Moldova, Lilia Zabolotnaia [12].

Dacă sondăm istoriografia apuseană vom fi fără echivoc impresionați de atenția pe care istoricii [6] au acordat-o femeilor din epoca medievală. Din această perspectivă, istoriografia românească are încă un drum lung de parcurs. Progresele sunt însă vizibile, tot mai mulți cercetători abordând cu rigoare științifică domeniul studiilor de gen.

Complexitatea cercetării temei noastre reiese din laconismul izvoarelor, ce ar oferi informații utile. Izvoarele de studiere a problemei propuse pentru cercetare sunt izvoarele juridice [1, 8]. Aceste texte sunt de inspirație religioasă consacrand inegalitatea femeii în raport cu bărbatul. Subiectele de prim interes din aceste legi sunt normele legate de viața de familie și infracțiunile din domeniul moralei.

Legislația scrisă reprezintă cea mai importantă sursă medievală privind statutul juridic al femeii în Moldova și Țara Românească. Astfel, în aceste izvoare întâlnim femeia: descrisă în dependență de locul pe

care îl ocupa în societate: vârstă, starea socială, apartenența la o comunitate monahală sau nu; raportată la bărbat, în mai multe ipostaze: muiere (femeie), soție, fiică, văduvă; situată într-un anumit spațiu al moralității: femeie morală și imorală.

În funcție de vârstă, „Cartea românească de învățătură”, distingea cinci categorii de persoane, fără a face distincție între bărbați și femei: „coconi”, până la 7 ani, care „de tot și de totul se iartă, orice greșale ar greși”; „tinerii”, prin care se înțelegeau fetele între 9,5 și 12 ani, iar băieții „tineri” erau între 10,5 și 14 ani. La depășirea acestui prag, primeau dreptul de a se logodi și căsători. „Mici”, de la 12/14 ani până ajungeau să dețină drepturi depline în comunitate, la 25 ani, mai trebuia să treacă aproape un deceniu. Justiția era „înțelegătoare” cu tinerii. Pedepșa cu moartea era înlocuită cu bătaia, darea prin târg și trimiterea în temniță sau ocnă; când erau „mari”, între 25 și 50 de ani dețineau drepturi depline în comunitate: dreptul de a vinde, cumpăra, zălogi, de a fi martor, jurător, a lăsa moștenire prin testament, adică aveau responsabilități depline pentru faptele lor. „Bătrânii” între 50 și 70 de ani, primeau pedepse mai mici pentru că, „li se împuținează puterea simțurilor și li se împuținează mintea” [1, p. 162].

În dependență de vârstă „Îndreptarea legii”, distingea următoarele grupuri sociale: „cocon”, până la 4 ani; „copil”, până la 12 ani (fete), 14 ani (băieți); „cătărăg” până la 22 ani; „june” până la 42 ani; „bărbat” până la 56 ani; „bătrân” până la 69 ani; „matur” până la 80 ani, iar după: neputință, durere și boală [8, p. 333-334].

Observăm că acestor fragmentări ale cursului vieții îi corespundeau și anumite responsabilități. Coconii „de tot și cu totul se iartă, orice greșeli ar greși”. Alte 2 grupuri de vârstă: „tinerii”, „micii” beneficiau de o serie de înțelegeri din partea justiției. Cei ce beneficiau de toate drepturile, în cazul femeilor fiind vorba de posibilitățile de a vinde, de a cumpăra, de a zălogi, de a fi martor sau jurător, de a lăsa moștenire prin testament trebuiau să aibă între 25 și 50 de ani. Totodată cei din această categorie de vârstă aveau responsabilitatea deplină pentru faptele lor [8, p.3 33-336]. De înțelegeri și „iertare” beneficiau cei bătrâni „pentru că li se împuținează sângele și puterea simțurilor și li se împuținează și mintea” [1, p. 162; 8, p. 354].

Conform stării sociale se disting două categorii: fiicele și soțiile de boieri și de oameni liberi care erau ocrotite de bărbați și de lege, și slujnicele, femeile aservite care, pe de o parte, trebuiau să fie ocrotite de stăpâni, dar, în același timp, aceștia puteau abuza de ele. Cât despre soțiile robilor statutul lor este unul net inferior. Țiganii au fost veritabilii marginalizați ai evului mediu românesc. Ei depindeau de stăpâni, erau un bun al acestora și deci nu se pune problema capacității lor juridice, inexistente.

Conform apartenenței la o comunitate monahală, femeile erau divizate în călugărițe și mirene. Datorită purității morale și fizice călugărițele erau considerate superioare femeile mirene, marcate de greutatea vieții cotidiene. Celelalte puteau să-și schimbe rolurile în comunitate, dar călugărițele rămâneau perpetuu aceleași. Aceste femei făceau legământ să ducă o viață religioasă-ascetică și trăiau în comunități mănăstirești. Trecerea în rândul monahilor însemna despărțire de lumea mirenilor. În mod simbolic soțul unei femei ce se călugărea primea acea parte din averea ei care i-ar fi revenit dacă deceda soția, pentru că partenerul de viață care pornea pe acest drum „acela ca un mort se socotește”. Soțul mirean avea dreptul să se recăsătorească [1, p. 226].

Femeia ce se călugărea nu mai avea posibilitatea revenirii între mireni cu aceleași drepturi pe care le avusese înainte. Ea nu se putea căsători niciodată, deoarece acea cununie „nu se cheamă însurare, ce curvie sau mai vartos a zice preacurvie” [8, p. 147], iar cel cu care se căsătorea risca pedeapsa cu moartea, considerându-se bigam. Dacă totuși o călugăriță ori o fată care pornise pe lungul drum spre cinul monahal se răzgândea și întemeia o familie, trebuia dusă la altă mănăstire „și foarte să fie de pază tare, când cu canon, cu post, cu rugă... să fie și celorlalți învățătură bună ca să aibă frică și să se teamă”. Prin urmare, o femeie care îmbrăca haina monahală trebuia să-i rămână credincioasă toată viața, indiferent ce vârstă avea și de averea de care dispunea [1, p.153]. Ea se bucura de respectul și de protecția celor din jur. Deosebit de gravă, era considerată răpirea de călugărițe. Pentru răpiri de călugărițe nu existau circumstanțe atenuante.

Ajunse la majorat toate mirenele aveau dreptul și „obligația” de a se căsători. O femeie necăsătorită era percepută drept ispită pentru bărbați. Astfel femeia era raportată la bărbat, acesta fiind tată, frate sau soț. Conform legislației medievale, bazată pe conceptele creștine, femeile erau inegale cu bărbații, din punct de vedere juridic. Femeia apare ca o „umbră” a bărbatului care trebuia protejată de orice abuz, datorită slăbiciunii fizice și a gândirii. Femeile în raport cu bărbații erau considerate „neputincioase și proaste”, adică mai puțin capabile de a-și administra bunurile, din aceste motive soțul îi administra zestrea: „iaste mai proaste și mai lesne spre cădere decât bărbatul” [1, p. 145; 8, p. 217]. Totodată, din același considerent, ele erau judecate mai cu „milă” în spațiul extracarpatic, deoarece „iaste neputința și slăbiciunea firii pentru care mai puțin să vor certa muierile decât bărbații la greșale ce vor face” [1, p. 172; 8, p. 343].

Analiza actelor legislative dezvăluie sensibilitatea față de problemele persoanelor de sex feminin în diverse etape ale vieții lor: de la fetițele ocrotite de părinți și de comunitate, la fetele aflate în pragul măritişului, la soțiile și văduvele pline de griji și responsabilități. Se impune de menționat și faptul că majoritatea referirilor la femei sunt în contextul definirii rudeniei și a familiei fondate prin căsătorie. Statutul femeii a fost astfel analizat pornind de la normele referitoare la logodnă și detaliind apoi cadrul juridic al căsătoriei. Ea crea drepturi și obligații între soți: ei își datorau reciproc credință, sprijin și ajutor. La nivelul obligațiilor înscrise, cele ale soției erau mai numeroase decât ale bărbatului. Legea obliga soția: să locuiască cu el; să-și asculte și să-și urmeze soțul pretutindeni, „să-și cunoască soțul de bărbat și stăpân” [1, p. 123; 8, p. 186-187], adică să fie supusă și fidelă; „să chivernisească ” ceea ce primește de la soț; să accepte să fie tratată cu violență de acesta, până relațiile lor nu ajungeau la „vrăjmășie” [1, p. 119; 8, p. 182-183]. Codurile stipulau folosirea violenței în familie, arătând în ce condiții bărbatul are dreptul legal să-și bată soția. Există un capitol aparte „când poate bărbatul să-și bată muierea” [1, p.119]. Bărbatul era îndreptățit, dacă aceasta era vinovată de ceva, sau era bătută numai puținel (cu palma, pumnul). Bătaia, oricât de deasă, nu era motiv de divorț. Bărbatul putea să-și închidă soția în temniță, dacă aceasta făcea hicleșug să-l omoare, sau preacurvea. Bărbatul era pedepsit, dacă o bătea cu vrăjmășie, fără motiv „cu toiagul în cap de va merge sânge” [1, p. 120]. Dacă se întâmpla frecvent și, fără ca femeia să fie vinovată, viața femeii, fiind pusă în pericol, atunci ea putea să obțină desfacerea căsătoriei, singură cu puterea ei, iar bărbatul trebuia să-i asigure mijloace de existență.

Domeniul de activitate a femeii este reprezentat de casă, având deplina libertate: să aleagă slugi; să le supravegheze; să le concedieze (când soțul vrea să obțină favoruri sexuale de la o slujnică); să controleze munca robilor. Din perspectiva legiuitorilor nu a existat aceeași tratare pentru femei și bărbați: soția trebuia să-și urmeze mereu soțul, dar acesta nu era obligat să-și urmeze soția, soțul trebuia s-o apere de „sudalmă” pe soția lui, dar ea nu-l putea apăra pe el, femeia trebuia să accepte agresiunea soțului.

O atenție deosebită în legislație se acordă fiicelor. Cuvântul cheie în relația părinți – copii în societatea românească era – supunerea. Fiica în familia părintească avea un statut sensibil diferențiat comparativ cu al băieților și care ridica probleme suplimentare precum castitatea, înzestrarea și căsătoria. Sentimentele față de fiice erau materializate prin preocuparea de a le înzestra. Observăm un caracter contractual al relației: părinții se preocupă de soarta copiilor, iar aceștia „întorc serviciul” când părinții ajung la bătrânețe.

Totodată, părintele era obligat prin lege să asigure fetelor o viață conform prescripțiilor morale creștine. Tatăl, sau cei împuterniciți de el puteau ucide fata care a greșit și pe bărbatul cu care ea era [1, p. 95; 8, p. 241]. Tatăl ori mama văduvă care își prostituau fetele pierdeau puterea părintească, dar erau obligați de dregători să dea zestre fetei. Totodată li se confiscau bucatele pentru domnie, iar după moartea lor erau împărțite între moștenitori. Un asemenea tată putea fi trimis la ocnă pe viață sau decapitat. Pedepse asemănătoare îi așteptau și pe frați și pe alte rude care obligă fetele la prostituție. Nu era exclusă pedeapsa cu moartea nici măcar pentru mamele văduve. Vinderea fetelor era de asemenea aspru pedepsită, mama văduvă era însemnată la nas.

Legea proteja fetele necăsătorite. Răpirea ori siluirea unei fete atrăgeau după sine pedepse aspre care puteau merge de la înzestrarea fetei, căsătoria cu ea, pierderea averii, excomunicarea din sat, la execuție. Dacă fata era sub 12 ani (minoră) atunci pedepsele erau și mai grele, fiind echivalate cu pedofilia.

Un obicei frecvent întâlnit la români era răpirea fetelor în scopul căsătoriei. Deoarece răpitorii erau suspectați că vor să forțeze situația în vederea încheierii unei căsătorii, ori de fapt vor să scape de pedeapsă după un viol, afirmând că o răpiseră cu acordul ei, pedepsele pentru răpitori erau deosebit de aspre. Se admite plata unei amenzi sau chiar iertare, doar în cazul în care răpirea se făcuse cu acordul fetei, în condițiile în care nu se puteau altfel cununa, deși „se vor iubi amândoi, răpitorul cu fata cea răpită”. Altfel, chiar dacă părinții tinerei erau de acord cu răpirea, dar ea – nu, răpitorul plătea cu viața pentru fapta sa.

O schimbare majoră în viața unei femei apărea în momentul în care îi murea soțul. Ea își recăpăta drepturile asupra averii. Rămasă văduvă, ea trebuia: să-și înmormânteze soțul, să-i plătească datoriile, să se îngrijească de bunurile rămase, să se ocupe de creșterea copiilor și de căsătorirea lor, era prevăzută obligația de a nu se recăsători timp de un an când „iaste datoare, pentru cinstea bărbatului ei să jelească” [8, p. 264]. Dacă încălca această prevedere, pierdea toată moștenirea ce-i revenea după soț. Văduvele se bucurau de un statut juridic privilegiat având capacitate juridică deplină, deși practica a impus și pentru această categorie de femei anumite limitări.

În legislația românească din secolul al XVII-lea, observăm o diferențiere categorică între femeia cu un comportament moral adecvat și femeii peste limitele admisibile ale moralei creștine. Această situație viza deopotrivă femeile și fetele. În cazul femeilor adulte se făcea o distincție clară între femeile „cinstite”: necăsătorite, căsătorite ori văduve, și cele imorale. Femeile cinstite – căsătorite ori văduve, fetele până la căsătorie erau apărate prin lege, de răpitori, violatori, care pentru faptele lor erau pedepsiți cu moartea [1, p. 129; 8, p. 258]. Femeile imorale – prostituatele, fetele care au avut relații sexuale înainte de căsătorie, soțiile adultere puteau fi ucise, împreună cu bărbatul cu care era, de tatăl fetei sau de frații ei. Dacă bărbatul putea fi ucis doar pe loc ori în următoarele zile, fata cu care fusese surprins, putea fi urmărită și ucisă de rude în decursul a șase luni, mai ales dacă era însărcinată [1, p. 95; 8, p. 241].

Imoralitatea unei femei îi marca destinul, ea devenind o marginalizată. Soarta ei se putea schimba doar prin căsătorie. Cununia unei prostituate rămânea valabilă doar dacă soțul ei cunoștea trecutul ei și a luat-o cu bună știință. În caz contrar, căsătoria se desfăcea. Din acest moment intra, din punctul de vedere al legiuitorilor, în categoria femeilor cinstite, care erau protejate de lege, și orice agresiune la adresa lor din partea unor străini era pedepsită cu moartea [1, p. 162; 8, p. 354].

Femeile care trăiau în concubinaj erau considerate de moravuri ușoare, ținerea „posadnicelor” era ca și „curvia”. Prin urmare, „de nu va fi vrednică de dânsul, atunce acela să ia altă femeie cu blagoslovenie, iar pe cealaltă să o gonească de în casă”, în caz contrar bărbatul nu mai era primit în biserică până nu-și reglementa situația matrimonială [8, p. 215]. Încălcarea fidelității conjugale oricând putea atrage măsuri extreme din partea soțului, acesta având dreptul de a-și ucide soția și pe amantul acesteia. Dacă amantul era de rang inferior, soțul „nici o certare să n-aibă”; dacă cei doi bărbați erau de același rang, nici atunci pedeapsa nu era prea mare, „atunce se va certa bărbatul, însă nu cu moarte, ce cum va socoti judecătorul” [1, p. 97; 8, p. 242]. În același timp soțiile supușilor erau mai puțin protejate. O slugă nu-și putea ucide stăpânul dacă îl prindea în flagrant cu soția [1, p. 97; 8, p. 242].

În urma analizei izvoarelor juridice românești din secolul al XVII-lea, am constatat că, femeii în Țara Moldovei și Țara Românească, i-a fost atribuit un loc anume în societate și familie, reieșind din drepturile și obligațiile pe care le avea. Legislația a reglementat relațiile femeii cu societatea, marcând profund mentalitatea colectivă românească. Izvoarele dovedesc că femeia era tratată discriminatoriu în Țările Române, fiind consfințită ierarhia în familie și societate.

Bibliografie

1. *Cartea românească de învățătură*, București, 1961.
2. Chirilă-Fodor, G., *Aspecte privind statutul juridic al femeii căsătorite din Țara Românească și Moldova reflectat în Pravilele domnești din secolul al XVII-lea*, în: *Studia Universitatis Petru Maior, Series Historia*, 3, Târgu Mureș, 2003, p. 74-75.
3. Fodor, G., *Destine comune: viața femeilor între public și privat. Țara Românească, Moldova și Transilvania. Secolele XV-XVII*. Cluj-Napoca, 2011.
4. Gane, C., *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I-II, Chișinău, 1991.
5. Ghițulescu, C., *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, București, 2004.
6. *Histoire des femmes en Occident*, [Michelle Perrot](#) et [Georges Duby](#), Paris, [1990-1991](#) (5 volumes).
7. Iorga, N., *Femeile în viața neamului nostru: chipuri, datini, fapte, mărturii*, Vălenii-de-Munte, 1912.
8. *Îndreptarea Legii*, București, 1962.
9. Mazilu, D. H., *Lege și fărădelege în lumea românească veche*, Iași, 2006.
10. Mazilu, D. H., *Văduvele sau despre istorie la feminin*, Iași, 2008.
11. Solcan, Ș., *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, București, 2005.
12. Zabolotnaia, L., *Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european până la începutul secolului al XVIII-lea (căsătorie, logodnă, divorț)*, Chișinău, 2011.